

Értékek és értékváltások. A „fogyasztói” és a „környezettudatos” identitás kulturális összetevői

„Egy kevésbé környezetterhelő társadalom a jövő legkilátástalanabb alternatívája, kivéve minden mást, ami a mai helyzetben elképzelhető.”²⁴¹

A tanulmányom mottójául választott Jared Diamond idézet Winston Churchill demokráciára vonatkozó híres gondolatának parafrázisa. Maradéktalanul kifejezi, hogy a környezeti felelősség növelése napjainkban, az ökológiai válság fenyegetésének árnyékában létkérdés. Az emberi kultúra hosszú távú fennmaradásának egyetlen esélye „egy kevésbé környezetterhelő társadalom” működtetése. Ugyanakkor arra is rámutat, hogy bár ez az egyetlen esély, mégis a „legkilátástalanabb alternatíva”, hiszen a jelenleg domináns fogyasztói társadalom értékrendjével ellentétes. Pedig a növekvő fogyasztás egyre élesebb ellenmondásba kerül a véges, kimerülő erőforrásokkal.

Hogyan nyerhetne teret a környezettudatosság és ezáltal a fenntarthatóság? Mit tehetnénk annak érdekében, hogy a környezeti erőforrásaink pazarló felélése, a gazdaságközpontú világnézet helyett a mértékletesség, a fogyasztás túlzó szintje ellenében megfogalmazott ökológiaközpontú értékrend ne legyen kilátástalan alternatíva? Klímakutatók, ökológusok, ökológiai közgazdászok egybehangzóan a fenntarthatatlan fogyasztói társadalmi modell ellentmondásait, összeomlás felé tartó tendenciáit hangsúlyozzák, felmérési eredményekkel alátámasztva. De vajon átkerülhet-e a fogyasztás mértékét megszabó mindennapi kultúrába, értékrendbe a környezettudatosság? Számos kutató rámutat arra, hogy a változás feltételezi az egyes emberek alapvető szemléletváltását, a fogyasztói értékrend környezettudatos értékrendre cserélését, feltételezi az életmódot meghatározó kulturális identitásunkban való változtatást.²⁴² Tanulmányomban ezért az identitást befolyásoló kulturális értékek jelenségeit elemzem, változtatásuk lehetőségeinek, az erre vonatkozó kultúrtörténeti példáknak az átgondolásával.

²⁴¹ DIAMOND, Jared: *Összeomlás*. Budapest: Typotex, 2007, 505.

²⁴² DIAMOND, Jared: *Összeomlás*. Budapest: Typotex, 2007, VIDA Gábor: *Fenntarthatóság és a tudósok felelőssége*. In Magyar Tudomány, 2007/12. <http://www.matud.iif.hu/07dec/15.html>

Az értékek valamennyi emberi kultúrában kifejezik a közösség által történetileg kialakított és legitimált etikai normákat, cselekvési és gondolkodási modelleket, amelyeket elvi és anyagi szimbólumok sokasága testesít meg. A kulturális antropológiában Alfred. L. Kroeber amerikai antropológus fejtette ki kultúrelméleti tanulmányaiban az értékek jellegzetes sajátosságait.²⁴³ Mint írja, az értékek a kultúrák legfontosabb összetevői közé tartoznak. A közösség hagyományai alakítják az erkölcsi, gazdasági, esztétikai stb. értékek rendszerét, amely a csoport tagjai számára mintául szolgálnak. A kulturális értékek Kroeber felfogásában az egyéni identitáskomponensek alapvető elemei, hiszen a csoport kulturális értékei meghatározzák az egyén motivációit, identitását. A kulturális értékek mindig kulturális formákban, íratlan és írott törvényekben, elvekben, eszményekben, ideológiákban jelennek meg, és társadalmi aktivitásokban, életmódban realizálódnak. Fontos hangsúlyoznunk ezen értékek relativitását, hiszen kultúránként eltérő értékrendeket tapasztalunk, amelyek a történeti időben is változást mutatnak. John Gowdy, az ökológiai közgazdaságtan kiemelkedő képviselője a vadászó–gyűjtögető társadalmak és a fogyasztói társadalom különbségeit elemezve rámutat, hogy a kulturális meggyőződések rendszere történeti jellegű, nem tekinthető egyik modellt sem törvényszerűnek, abszolútizálhatónak.

A kultúrák megértésében alapvető az értékek ismerete, az ugyanis, hogy mit tart értékesnek az adott emberi közösség, meghatározza az egyes emberek jellemének, motivációinak alakulását is, amelyet általában az elvárt eszményi mintának való megfelelés formál.²⁴⁴ Erre az összefüggésre utal Tim Kasser megállapítása is a fogyasztói kultúra üzeneteivel kapcsolatban, hiszen a fogyasztói társadalom értékei, a „szerezz újabb és újabb anyagi javakat” üzenetei személyes hiedelmekké válnak, befolyásolva a mindennapi cselekvéseket, döntéseket, sőt lelki közérzetet.²⁴⁵

A kulturális értékek, mint más szociokulturális megnyilvánulások, „kizárólag az embereken keresztül léteznek.”²⁴⁶ Hiszen, hangsúlyozza Kroeber, emberi közösségek fogalmazzák meg és hagyományozzák át, vagy éppen alakítják át őket. Jared Diamond a fenntartható és összeomló társadalmak eseteit elemezve szintén fontos tényezőként veszi számba az adott

²⁴³ BOHANNAN, Paul – GLAZER, Mark: *Mérföldkövek a kulturális antropológiában*. Budapest: Panem Kiadó, 1997, 176–179.

²⁴⁴ BOHANNAN, Paul – GLAZER, Mark: *Mérföldkövek a kulturális antropológiában*. Budapest: Panem Kiadó, 1997, 179.

²⁴⁵ KASSER, Tim: *Az anyagiasság súlyos ára*. Budapest: Ursus Libri, 2005, 50.

²⁴⁶ BOHANNAN, Paul – GLAZER, Mark: *Mérföldkövek a kulturális antropológiában*. Budapest: Panem Kiadó, 1997, 177.

társadalmak uralkodó kulturális értékrendjét, amely fontos tényező a társadalom sikerességében vagy éppen sikertelenségében.²⁴⁷ A kultúra értékrendje ugyanis segítheti, vagy éppen gátolhatja az adott társadalom fenntarthatóságát.

Az antropológiai monográfiáknak köszönhetően a hagyományos törzsi kultúrák elfogulatlan leírásai, elemzései olyan kultúra-alternatívákat mutatnak be, amelyek a Föld legkülönbözőbb környezeti viszonyaihoz való adaptációk során sokszínű társadalmi–gazdasági modelleket és egyben kulturális tudásokat és értékrendeket alakítottak ki. Ugyanakkor az egykori törzsi kultúrák története az európai technológiai civilizáció hódító térnyerését, a kulturális sokféleség eltűnését is regisztrálja.

A törzsi kultúrák sokaságában mind a kulturális érték váltással fenntarthatóságot megvalósító környezettudatos társadalmi formációra, mind a fenntarthatatlan ökológiai és kulturális modellre találunk példát. Modellként szemlélve e kultúrákat, tanulságul szolgálnak jelenünkben is, e tanulságok levonására vállalkozott Diamond az *Összeomlás. Tanulságok a társadalom továbbéléséhez* című kötetében. A sokrétű (történeti, régészeti, biogeográfiai, paleobotanikai, genetikai) kutatási eredmények hasznosítása során a részletes kulturális és szociálintropológiai leírásokra is támaszkodhatott, amelyek szemléletesen bizonyítják, hogy az emberi társadalmak gazdasági modelljeiben kultúrájuk hiedelmeinek és a mindennapi életmódot és a döntéseket befolyásoló értékrendnek, azaz a kulturális identitásnak meghatározó szerepe van.

A fenntarthatóság modellje, az alulról szerveződő szabályozás „sikertörténete” Tikopiához, egy mindössze 4,7 km²-es, világtól elzárt csendes-óceáni szigethez és annak polinéz eredetű népcsoportjához kötődik.²⁴⁸ Diamond ismertetése elsősorban Raymond Firth angol szociálintropológus 1928–29-es terepkutatásainak eredményeit összegző *We the Tikopia* című kötetén alapszik.²⁴⁹ A tikopiai társadalom története a fenntarthatóság érdekében tudatosan végrehajtott kultúraváltás példája. A i. e. 900 körül szigetre érkező polinézek a környezetet kimerítő (vadászó–zsákmányoló, erdőt felégető mezőgazdasági életmód) gazdálkodási módszereit i. e. 100 táján váltották fel egy új modellel. A környezetpusztítást megfékezve, tudatosan szabályzó új gazdaságukkal ligetes kertgazdálkodásra és korlátozott halászatra tértek át, valamint a kis sziget eltartóképességének határait felismerve 1200 fő körül maximalizálták a lakosság számát, népességszabályozási módszereket alkalmazva. Ezt az új,

²⁴⁷ DIAMOND, Jared: *Összeomlás*. Budapest: Typotex, 2007, 26.

²⁴⁸ DIAMOND D, Jared: *Összeomlás*. Budapest: Typotex, 2007, 282–288.

²⁴⁹ FIRTH, Raymond: *We, the Tikopia. A Sociological Study od Kinship in Primitive Polynesia*. Boston: Beacon Press, 1970.

hosszú távon fenntarthatónak bizonyuló életmódot kultúrájuk és értékrendjük is megerősítette: a legendák, a mítoszok, a rokonsági rendszer csakúgy, mint a főnökök által évenkénti rítusokon hangoztatott „nulla népességnövekedés” ideálja.²⁵⁰ A tikopiai környezettudatos értékrendet kialakító kultúrát egyedülálló példaként tartja számon a szakirodalom, amelynek kialakításában és érvényesítésében döntő jelentőségű lehetett a csoport kis létszáma és a kevéssé hierarchizált főnökségi társadalom.²⁵¹

Az ökológiai és kulturális összeomlás forgatókönyvének „legtisztább példázata” Diamond szerint a hatalmas kőszobraitól híres Rapa Nui (Húsvét-sziget) esete, amely a globális ökológiai válság korában olyan „tanmese, amely bemutatja jövőnk eshetőségei közül a lehető legrosszabbat.”²⁵² Az ökológiai egyensúly tudatos védelmét megvalósító Tikopiával szemben e társadalom gazdasága és kultúrája a környezeti erőforrások teljes felélésének útját követte, amely a civilizáció teljes pusztulását eredményezte.²⁵³ A „tanmese” egy polinéz népcsoport érkezésével²⁵⁴ vette kezdetét, ezzel a csendes-óceáni szigetvilág benépesülése elérte végpontját.²⁵⁵ A sziget eredetileg erdő borította „trópusi paradicsom” volt, amelyen a megtelepedő polinézek a magukkal hozott trópusi élelemtermelő kultúrát folytatták, édesburgonyát, banánt, cukornádat termesztettek, csirkét tenyésztettek. A művelhető föld érdekében erdőirtást alkalmaztak, a tengeri halászat hajóinak építéséhez, az épületekhez és a kultikus kőépítmények, szobrok felállításához olyan mértékben irtották ki az erdőket, hogy az talajerosztást okozott, végül az utolsó fák kivágásával csónakok híján abbamaradt a halászat, és már el sem hajózhattak a szigetről. A mezőgazdaság hanyatlásából eredő éhínség és törzsi összecsapások következtében Rapa Nui civilizációja egy évezredes fennállást követően összeomlott. Az 16. századi 7–10.000 fős népesség kb. ötödére csökkent a 18. századra, amikor a szigeten holland hajósok kötöttek ki, és már csak füves pusztaságot találtak szegényes növényzettel és néhány állatfajra szűkülő faunával, amely mindössze kb. 2.000 főnyi bennszülöttet tartott el. A biológiailag szegény környezetről csak az ökológiai (paleo-

²⁵⁰ DIAMOND, Jared: *Összeomlás*. Budapest: Typotex, 2007, 285., 288.

²⁵¹ TAKÁCS-SÁNTA András: *Bioszféra-átalakításunk nagy ugrásai*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2008, 61.; MCDANIEL, Carl N. – GOWDY, John M.: *Az édenkert kiárusítása. Példázat a természet tönkretételéről*. Budapest: Typotex Kiadó, 2002, 161–162.

²⁵² DIAMOND, Jared: *Összeomlás*. Budapest: Typotex, 2007, 127.

²⁵³ DIAMOND, Jared: *Összeomlás*. Budapest: Typotex, 2007, 89–127.; MCDANIEL, Carl N.– GOWDY, John M.: *Az édenkert kiárusítása. Példázat a természet tönkretételéről*. Budapest: Typotex Kiadó, 2002, 83–88.

²⁵⁴ A Húsvét-szigetek benépesülését MCDANIEL és GOWDY i. e. 400-ra, Diamond viszont 900-ra teszi. Vö. MCDANIEL, Carl N. – GOWDY, John M.: *Az édenkert kiárusítása. Példázat a természet tönkretételéről*. Budapest: Typotex Kiadó, 2002, 83.; DIAMOND, Jared: *Összeomlás*. Budapest: Typotex, 2007, 99.

²⁵⁵ A Csendes-óceán délkeleti részén fekvő 162 km²-es Húsvét-sziget ma Chiléhez tartozik, 3800 km-re fekszik Dél-Amerika dél-nyugati partjaitól.

biológiai) és régészeti kutatás derítette ki, hogy valaha gazdag volt és fejlett civilizációt tett lehetővé.

A fenntarthatatlan, önmaga pusztulását előidéző emberi kultúra e példájában ugyancsak fontos tényező volt a kulturális értékrend, amely a főnökök hatalmát kifejező megalomán kőszobrászat, monumentális építmények, vallási rítusok folytatásával hozzájárult az erdők pusztulásához.²⁵⁶ John Gowdy szerint a Húsvét-sziget kultúrájának összeomlása azt is bizonyítja, hogy a környezet ember általi tönkretételéhez nincs szükség modern piacgazdaságra, bonyolult technikai tudásra, bár ezek kétségtelenül még hatékonyabb pusztításra képesek.

Mivel az ökoszisztéma pusztulását jelző változások lassabbak lehetnek egy emberöltőnél, a törzsi társadalmak esetében egy-egy nemzedék nem tudja tudatosítani a folyamatot, a kultúra összeomlása pedig több nemzedékkel később, a visszafordíthatatlan pályára állás után következhet be. Ezzel szemben a mai környezeti pusztulás folyamatáról, tényeiről, sőt, a fentebb említett kutatási eredmények nyomán számos figyelmeztető példáról a ma embere tudomást szerezhet. Közismertté válhatna az a fontos tanulság, hogy amennyiben az emberi felhasználás túllépi a biológiai források megújuló képességét, az ökológiai katasztrófa magának az emberi közösségnek a hanyatlását is maga után vonja. Carl N. McDaniel és John M. Gowdy a Rapa Nui-i kultúra összeomlás kapcsán arra is felhívja a figyelmet, hogy „...reménytelenül nehéz feladat egy kultúra világnézetét megváltoztatni – még akkor is, ha nyilvánvalóan működésképtelen.”²⁵⁷

Ez a megállapítás – Diamond mottóként választott véleményével egybehangzóan – számunkra is megszívlelendő. Hiszen a fogyasztás növelésére buzdító marketing, a határtalan növekedés, a „szaporodjatok, sokasodjatok” értékrendje²⁵⁸ a véges földi erőforrások realitását figyelembe véve hosszú távon fenntarthatatlan, a „gazdaságközpontú” világnézet „ökológiaközpontúra” cserélése mégsem kerül előtérbe. Eközben nyilvánvaló aránytalanság alakult ki a Föld véges eltartóképessége és a 20. században növekvő tendenciájú fogyasztás között, amelyért mind az emberiség demográfiai robbanása, mind a gazdaság erőforrás felhasználásának emelkedése okolható. Az ökológiai gazdaságtan feltárta azt az alapvető összefüggést, amely szerint az emberi társadalmak gazdasága energiát és anyagot igényel a környezetétől, majd ezeket

²⁵⁶ DIAMOND, Jared: *Összeomlás*. Budapest: Typotex, 2007, 117.

²⁵⁷ MCDANIEL, Carl N. – GOWDY, John M.: *Az édenkert kiárusítása. Példázat a természet tönkretételéről*. Budapest: Typotex Kiadó, 2002, 88.

²⁵⁸ A zsidó–keresztény antropocentrikus, természetet lefokozó értékrend elemzése: ld. Lynn WHITE Jr.: *Ökológiai válságunk történeti gyökerei*. In LÁNYI András – JÁVOR Benedek (szerk.): *Környezet és etika*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2005, 167–177.

hulladék formájában ismét a környezetbe juttatja. Ebben a folyamatban a környezet túlterheltté vált, a környezeti erőforrások kimerülése, elszennyeződése figyelhető meg.²⁵⁹ William Rees és Mathis Wackernagel kanadai ökológusok egy olyan mutatót, mérőszámot alkottak meg, amely kifejezi azt, hogy egy adott technológiai szinten álló gazdasági-társadalmi formációnak mekkora föld- és vízmennyiségre van szüksége önmaga fenntartásához, valamint hulladékának elnyeléséhez. Ez a mutató az ökológiai lábnyom, amely egyes emberekre, csoportokra, régiókra, országokra vagy vállalkozásokra is kiszámítható. A két ökológus a következő szemléletes példával tette érthetővé az ökológiai lábnyom fogalmát: „*Gondoljanak egy gazdaságra, melynek »ipari anyagcseréje« van. Ebben a vonatkozásban ez olyan, mint egy tehén a legelőn. A gazdaságnak erőforrásokat kell »ennie«, végül az egész bevétel hulladékká válik, és ismét el kell hagynia a szervezetet – a gazdaságot. A kérdés tehát ez lesz: mekkora legelőre van szükség a gazdaság fenntartásához minden tápláléka megtermeléséhez és minden hulladéka elnyeléséhez? Vagyis mennyi földre lenne szükség egy meghatározott gazdaság fenntartható eltartásához a maga általános anyagi életszínvonalán?»²⁶⁰*

Az ökológiai lábnyom-mérések a modern nyugati társadalmak sokszoros túlfogyasztását regisztrálják, amelyek terhük egy részét saját országukon kívülre, a harmadik világ országaira hárítják (pl. a szennyező ipari termelés áthelyezésével). A globális mérőszámok alapján az 1970-es évekre teszik azt a szintet, amikor az emberiség egésze elhagyta azt a pontot, ahol a Föld a megújító kapacitásán még belül volt.²⁶¹

Ráadásul a modern társadalmakban a túlfogyasztást, amelyet egy adott területen tapasztalható túlnépesedéssel hozhatunk összefüggésbe, kiegészíti a „tévfogyasztás”.²⁶² Ez utóbbi, Thomas Princeton meghatározása szerint, egyéni szinten értelmezendő jelenség, amely szükségtelen, sőt káros fogyasztást jelent (pl. túlzott ételfogyasztás, reklámtermékek, fölösleges tárgyak vásárlása). A tévfogyasztás a 20. század előtt csak a társadalom szűk, leggazdagabb rétegének luxus-fogyasztását jelentette, az ipari technológiának, életszínvonal emelkedésnek köszönhető tömegtermékek viszont általános társadalmi jelenséggé tették a modern jóléti társadalmakban. A fogyasztás mértékét döntően befolyásolja az értékrend. Az értékrendre vonatkozó, több

²⁵⁹ KOCSIS Tamás: *Gyökereink. Örömről és gazdagságról egy világméretű fogyasztói társadalomban*. Budapest: Kairosz Kiadó, 2002, 41.

²⁶⁰ WACKERNAGEL, Mathis – REES, William: *Ökológiai lábnyomunk*. Budapest: Föld Napja Alapítvány, 2001, 25.

²⁶¹ WACKERNAGEL, Mathis – REES, William: *Ökológiai lábnyomunk*. Budapest: Föld Napja Alapítvány, 2001, 204.

²⁶² KOCSIS Tamás: *Gyökereink. Örömről és gazdagságról egy világméretű fogyasztói társadalomban*. Budapest: Kairosz Kiadó, 2002, 43.

országot átfogó kutatások Ronald Inglehart nevéhez kötődnek, aki az 1970-es évek óta folytatott kutatásaiban két hipotézis állított fel. A „szükséghipotézis” szerint olyan javakat tartanak értékesnek az emberek, amelyből hiányban szenvednek (pl. a 2. világháborút követően felértékelődtek az anyagi, materiális értékek). A „szocializációs hipotézis” viszont a neveltetés során megszokott anyagi körülményekkel hozza kapcsolatba az értékrendet. Bár a béke és prosperitás időszaka kedvez a posztmateriális értékrend térnyerésének, ezt semlegesíti a média és a reklámok erőteljes, fogyasztásra ösztönző hatása, amely gyakran úgy sarkall az anyagi javak megszerzésére, mintha azok az anyagi tényezők fölött állnának, érzelmi elégedettséget, boldogságot, szabadságot biztosítanának.²⁶³ Azt az ellentmondást is szem előtt kell tartanunk, hogy ha a fogyasztói értékrend alapján az egyén identitását a fogyasztás, a megvásárolható anyagi javak jelentik, akkor csapdahelyzet áll elő, hiszen a piac és a divat törvényei értelmében a folyton változó divatos termékek megszerzésének vágya állandó kielégületlenséget eredményez.²⁶⁴ Tim Kasser értékorientációt elemező pszichológiai kutatások kapcsán szögezi le: „A kultúrák mindig is támogattak bizonyos eszményeket az oktatási, vallási és politikai rendszerük révén.”²⁶⁵ A fogyasztói társadalom az anyagi célok értékorientációját valósította meg, de vajon van-e esély más eszményeket követni? Az USA-ban jelentkező önkéntes egyszerűség mozgalma ilyen szemléleti váltás megjelenését bizonyítja.²⁶⁶ A humanisztikus, egzisztenciális pszichológia központi értékfogalmai, a hiteles önkifejezés, a bensőséges kapcsolatok, a közösség működéséhez való hozzájárulás egyaránt alternatívát mutatnak a gazdaság- és fogyasztásközpontú értékrendhez képest.²⁶⁷ Ronald Inglehart kultúraközi értékorientáció-kutatás eredményeként a társadalmi érték kategóriák terén elkülöníti a materiális értékorientációt (erős gazdaság, nemzetbiztonság, társadalmi stabilitás: a biztonság, létfenntartás szükségletei) a posztmateriális céloktól (a szabadság, a környezet szépsége, a tudás, és az esztétikai értékek).²⁶⁸

Az értékrend etikai vonatkozását sem hagyhatjuk figyelmen kívül. A hagyományos nyugati kultúrák etikája, amint más kutatókkal egybehangzóan Hans Jonas is kifejti, jellegzetesen antropocentrikus, az ember természetet leigázó uralmát természetesnek véve nem vet számot

²⁶³ KOCSIS Tamás: *Gyökereink. Örömről és gazdagságról egy világméretű fogyasztói társadalomban*. Budapest: Kairosz Kiadó, 2002, 53.

²⁶⁴ TAKÁCS-SÁNTA András (szerk.): *Paradigmaváltás?! Kultúránk néhány alapvető meggyőződésének átgondolása*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2007, 47.

²⁶⁵ KASSER, Tim: *Az anyagiasság súlyos ára*. Budapest: Ursus Libri, 2005, 95.

²⁶⁶ KOCSIS Tamás: *Gyökereink. Örömről és gazdagságról egy világméretű fogyasztói társadalomban*. Budapest: Kairosz Kiadó, 2002, 65.

²⁶⁷ KASSER, Tim: *Az anyagiasság súlyos ára*. Budapest: Ursus Libri, 2005, 23.

²⁶⁸ KASSER, Tim: *Az anyagiasság súlyos ára*. Budapest: Ursus Libri, 2005, 70.

a természet sebezhetőségével, ennek következményeivel.²⁶⁹ Éppen ezért az ökológiai válság társadalmi megoldásait elemző szakirodalomban a változás lehetőségeinek egyik legfontosabb tényezőjeként szerepel az etika, az értékek, alapvető meggyőződések és attitűdök megváltoztatásának problémája.²⁷⁰ Az ökológiai lábnyom mértékét meghaladó túlfogyasztásból eredő környezeti válság oka éppen az európai–amerikai kultúra alapvető értékei, meggyőződései, amelyekből levezethető a fogyasztói viselkedési norma. Ezek megváltoztatása paradigmaváltással, az „új ökológiai paradigma” bevezetésével érne fel.

Vida Gábor akadémikus, aki számos cikket, tanulmányt szentel az ökológiai válság problémakörének, a pedagógia, a nevelés, és az oktatás szerepét is hangsúlyozza.²⁷¹ A fenntarthatóságot biztosító értékrendbeli változtatási javaslatokat, mint „új célokat” olyan táblázatban összegezte, amelyben egyúttal szembesíti őket a jelenlegi célokkal, azaz a fogyasztói értékekkel:²⁷²

JELLENLEGI CÉLJAINK	ÚJ CÉLOK
növekedés	egyensúly
versengés	egvüttműködés
anyagi gazdagság	mentális gazdagság
puha fenntarthatóság	kemény fenntarthatóság
profitorientáció	közió-orientáció
önzés	önzetlenség
önmegvalósítás	önfeláldozás
eldobható termékek	újrahasznosítás
legfőbb érték a	legfőbb érték az ember
neoliberális közgazdaság	ökológiai közgazdaság
GDP-növekedés	jóllét
fogyasztó társadalom	fenntartható társadalom
soha nincs elég	mértékletesség
az élet küzdelem	az élet szép

Azaz szemlélet- és értékrendváltásra van szükség – a lehető legszélesebb körben. Alapvető, a mindennapi kultúrát meghatározó értéké kellene emelni az ökológiai környezet megóvását, a természet kimerülésének/felélésének tudatos elkerülését, mind a fogyasztás mérséklésével,

²⁶⁹ LÁNYI András – JÁVOR Benedek (szer.): *Környezet és etika*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2005, 29.

²⁷⁰ TAKÁCS-SÁNTA András (szerk.): *Paradigmaváltás?! Kultúránk néhány alapvető meggyőződésének átgondolása*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2007, 10–12.; TAKÁCS-SÁNTA András: *Bioszféra-átalakításunk nagy ugrásai*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2008, 62.

²⁷¹ VIDA Gábor: Szembeszállni valamivel, ami reménytelennek látszik (Üzenet a VI. Nevelésügyi Kongresszushoz) *Élet és Tudomány* 1994/51. 1623.

²⁷² VIDA Gábor: *Fenntarthatóság és a tudósok felelőssége*. In Magyar Tudomány, 2007/12. <http://www.matud.iif.hu/07dec/15.html>

mind a további demográfiai növekedés visszafogásával. Ebben a paradigmaváltásban fontos szerep hárul a kultúra szférájára, ahogy a tikopiai bennszülött kultúra fenntarthatóságát is döntően megerősítette a társadalmi értékrend, az egymást követő nemzedékek természeti erőforrásokat védelmező életmódja és szellemi kultúrája.

Edit Újvári: Values and Change of Values – Cultural Elements of the 'Consumer's' and 'Environmentally Aware' Identity

Summary

Values are considered the most essential elements of cultures: the traditions of communities form the system of moral, economic, aesthetic, etc. values, basically determining at the same time confining the motifs of individuals as well as their identity.

Alfred L. Kroeber, an American anthropologist, emphasizes that cultural values always appear in cultural forms (in unwritten and written laws and rituals) and reflect in social ideals. This value is relative since the various human societies have developed different ideals and cultural values that they have changed throughout history. Numerous models of culture differing from the great civilizations documented by cultural history and cultural anthropology have shown examples of change of cultural values.

This study focuses on such an example of value change that ensured the sustainability of the said human society. By this it made the change of cultural values and the frameworks of everyday life possible in such a way that it ensured the long-term sustainability of the environment and the human community as well. This example became known owing to the research work having been conducted by Raymond Firth, an English anthropologist, on Tikopia Island. Today, in the age of crisis phenomena of the unsustainable consumer's society (see the works of Jared Diamond and Gábor Vida), studying and highlighting the moral of a cultural value system ensuring sustainability as an alternative model may provide an extraordinarily important knowledge for us.